

уровнях, а также определению параметров для характеристики лексико-семантического уровня языка. При выявлении денотации слова необходимо учитывать культурный компонент, удельный вес которого варьируется, в зависимости от специфики и уровня развития данной сферы. На это обращается особое внимание при создании лексико-семантической типологии, которая должна учитывать знания культурологии, социологии, когнитивной и социальной психологии, что приведет к выявлению разных типов состава и организации лексического материала.

1. Селиверстова О.Н. Некоторые типы семантических гипотез и их верификация // Гипотеза в современной лингвистике. – М., 1980, 269-319. – С. 130.

2. Гак В.Г. Сопоставительная лексикология. – М. 1977. – С. 95.

3. Апресян Ю.Д. Современные методы изучения значений и некоторые проблемы структурной лингвистики // Проблемы структурной лингвистики. – М., 1963. – С. 113.

4. В работе были использованы данные таких лексикографических источников, как Hornby A. Oxford Advanced Learner's Dictionary, Encyclopedic Edition. – Oxford, 1992; Lyons J. Linguistic semantics. An introduction. – Cambridge, 1995; Macmillan English Dictionary; Шаңырақ үй-тұрмыс энциклопедиясы.

5. Вандышева А.В. Гендерно ориентированная лексика в языковой картине мира (на материале английского, русского и немецкого языков): Дисс. канд. филол. наук. – Ростов-на-Дону, 2007.

* * *

Қазақ және ағылшын тілдеріндегі бас киім атауларының салғастырмалы семантикалық тұрғыдан қарастыруына арналған мақала.

* * *

The article is devoted to the comparative analysis of the semantic structure of English and Kazakh names denoting head covers.

Ф. Қ. Хасанов

М. ЕСЛАМҒАЛИҰЛЫНЫҢ «ӘЙТЕКЕ БИ» РОМАНЫНДАҒЫ ҚАРУ-ЖАРАҚ АРХАИЗМДЕРІНІҢ МӘНІ

Қазіргі әдебиетіміздегі тәуелсіздік кезеңінде шығармалардың өте аз жазылғаны бәрімізге белгілі. Орта буын қаламгерлер шығармашылығы әдеби тұрғыдан әңгіме арқауына ілініп жүргенімен, солардың ішінде М.Есламғалиұлының шығармашылығы тілдік тұрғыдан терең талдауға түсе қойған жоқ.

Жазушы М.Есламғалиұлы – өмірден ерте кеткен шебер прозаик, сыншы, публицист, аудармашы. Жазушының тіл құралдарының байлығы мен оны қолдану шеберлігі күні бүгінге дейін арнайы зерттеу нысаны бола қойған жоқ. Жазушы тілінің лексикалық ерекшеліктері, оның ішінде, көнерген сөздердің қолданылуы жете зерттелмей келеді.

Мұқадес Есламғалиұлының ерекшелігі – қазақ тілі байлығын молынан игеруімен бірге, оны батыл және оқиға өрісіне сай үйлесімді қолдана білетіні. Жазушы тарихи тақырыпқа қалам тербегенде қазіргі қолданыстан шығып қалған немесе қазіргі басқаша аталып жүрген сөздерді авторлық баяндауда да, кейіпкер сөзінде де еркін, бірақ сол уақыт өресінде қолданады. Сол сияқты тізіміздің лексикалық қабаты қалың болғанымен, оның тереңіне бойлап, керегін ала білу – кез-келген қаламгерден табыла бермейтін қасиет.

Көнерген сөздер – тілдің тарихи даму үдерісінде қолданыстан шығып, не қолданысы шектеліп, қолданыс аясы тарылып кеткен сөздер. Көнерген сөздердің қолданысы уақытқа байланысты болады, сондықтан олардың тілдік қабаттары ала-құла болады. Көнерген сөздердің осы бір тілдік қабаттарға өтуі тоқтаусыз жүріп жатқан үдеріс болғандықтан, сөздердің сырылып қалуы бірқалыпты жүрмейді. Осы бір ерекшелік барлық сөздерге қатысты болады, яғни бір сөздер тілдің лексикалық құрамында үнемі өз мәнін сақтап қолданылады да, кей сөздер өз мағынасын ауыстырып, не мағынасы кеңіп, не тарылып сақталады. Сөздің бұл қасиеті барлық тілдік қабаттарда орналасқан сөздерге тән болмайды. Бұл ерекшелік барлық сөздерге тән болмағандықтан, бірқатар сөздердің тарихи оқиғаға байланысты көнеріп отыруы үнемі тілдің лексикалық құрамында жүзеге асады. Сөздердің тарихи оқиғаға байланысты қолданыстан шығып қалып отыруына орай көнерген сөздер тарихизмдер және архаизмдер болып бөлінетіні белгілі.

М.Есламғалиұлының «Әйтеке би» шығармасында тарихи тақырыпқа арналғандықтан, көнерген сөздер көптеп кездеседі. Жалпы алғанда, қазақ әдебиетінде тарихи тақырыптарға арнал-

ған шығармалар көп емес. Олардың ішінде шоқтығы биік шығармалар І.Есенберлиннің «Көшпенділер» тарихи трилогиясы, Ә.Кекілбаевтың «Үркер», «Елең-алаң» тарихи дилогиясы, С.Сматаевтың «Елім-ай» романы, Ә.Нүрпейісовтің «Қан мен тер» трилогиясы, М.Мағауиннің «Аласапыран» дилогиясы және соңғы кезде жарық көрген М.Есламғалиұлының «Әйтеке би» романы.

М.Есламғалиұлының тарихи шығармасындағы көнерген сөздердің қолданысындағы басты ерекшелік олардың лексика-семантикалық топтарының саны сан салалы болып келеді.

М.Есламғалиұлының «Әйтеке би» романында архаизмдер өте көп қолданылады. Жазушы шығармаларында бұл тілдік қабат біршама қалың болғандықтан, зерттеуде ол «*жаугершілік-әскери мәндегі сөздер*», «*қазақтың өдет-ғұрып, салт-дәстүріне байланысты сөздер*» деп жекелеп бөлгенді жөн көрдік. Сондай-ақ, оларды «әскери», «тұрмыстық», «діни», «заңнамалық» т.т. деген түрлерге бөліп те қарастыруға болады.

Қазақ тіліндегі әскери лексика – соңғы кезде арнайы жеке зерттелмеген тақырыптардың бірі. 1973 жылы Т.Байжанов «Қазақ тіліндегі әскери лексика» тақырыбына өзінің кандидаттық зерттеуін жазды. Сол жылы Ә.Т.Қайдаров «Қазақ эпосындағы батырдың жарағы және олардың этимологиялық түсініктемесі» деген мақаласын жарыққа шығарды.

Тарихи, этимологиялық, археологиялық зерттеулерде әскери сөздер мен фразеологизмдердің мағынасы мен қолданылуы қосымша материал ретінде қарастырылып жүр. Бұларда қазақ тілінде бұрыннан қолданылып келе жатқан әскери лексика жайлы жол-жөнекей айтылған пікірлер де жоқ емес. Сондықтан әскери лексика саласында айтылған пікір, салынған арна мүлде жоқ деуге болмайды.

Романда тарихи тақырыпқа байланысты көпшілік оқырманға таныс *аламан, сарбаз, хан, патша, би, жасауыл, тақсыр, зеңбірек, жасақ, найза* деген сияқты сөздер жиі кездеседі.

Жазушы өз шығармасында «Ер қаруы – бес қару» дегенді түгелге дерлік қолданады. Н.Уәли бұл туралы былай деп өз көзқарасын білдіреді:

Берік сауыт кигізді

Садағын сала байланып.

Ер қаруы – бес қару

Бесеуін төмен ілгізді («Құбығұл»).

Әрине, ертеде бес қаруға қару біткеннің бәрін жатқызбаған. Бес қару деп тартыспақ (садақ), атыспақ (мылтық), шанышпақ (сүңгі, найза), шабыспақ (шоқпар, айбалта) сайыстарда,

жекпе-жекте жұмсалатын қаруларды атаған [1, 24 б.]. «Бес қару» мәнін Қ.Ахметжан былай деп ашады: «Ер қаруына» мынадай басты ерекшеліктерге сай келетін: а) өзіндік жұмсау тәсілі бар; б) жауынгерлер ғана ұстайтын; в) соғысқа ғана қолданылатын; г) жауынгерлік жекпе-жек сайысын өткізуге болатын; д) әскер бөліктерін құруға негіз болатын; ж) әскери тактиканы анықтайтын; и) әскери қару ретінде түрлі жоғарғы дәрежелі әскери лауазымды белгілейтін жауынгерлік қарудың негізгі бес категориясы – ату қаруы (садақ, оқ), түйреу қаруы (найза, сүңгі), кесу қаруы (қылыш, семсер, сапы), соғу қаруы (шоқпар, гүрзі), шабу қаруы (балта, айбалта, шақан) жатады» [2, 88 б.]. Біздіңше «ер қаруы – бес қару» дегенге ілінетін қарулар жатады, сондықтан Қ.Ахметжан, Н.Уәлидің пікірін дұрыс деп топшылаймыз.

Романда жаугершілік-әскери мәндегі сөздер көптеп қолданылады. Енді соларға тоқталайық.

1. Жаугершілік-әскери мәндегі сөздер.

Топ – зат есім. Фонетикалық варианты – доб. Алысқа атылатын ең үлкен соғыс құралы – зеңбіректің оғы. Мысалы: «*Айтуынша, екеуі де бір сөзді, сертке берік жандар. Мен де өмірімнің он бес жылын сол зауыт төңірегінде өткізгіндіктен қорғасын балқыту, темір илеуді қалап тұрмын. Зеңбірек құю да қолдан істемесем де көзбен көріп жүрген ісім. Әсіресе, тобын құю – тер шығаруға тұрмайтын іс*» [«Әйтеке би», 169 б.]. «Топ» – сөзінің орнына қазірде «снаряд» сөзі қолданылады. Он сегізінші ғасырда ортасы мен он тоғызыншы ғасырдың ортасына дейін зеңбірек топтары білтелі болған. Топтың ішінде дәрі болады, ол білтені зеңбірек атушы жағып, топты зеңбірек ұңғысына салып, ататын болған. Қазақ сарбаздары келіп түскен топты киіз жауып, яғни ауа жібермей сөндіріп, ішіндегі дәрісін өздеріне алатын болған деген деректер бар. Пугачев көтерілісіне қатысты жазылған тарихи деректерде Сырым батыр бастаған қазақ жасақтары осы әдісті қолданғаны туралы айтылады.

Сонымен қатар, найза, бадана, кіреуке, сауыт, сарбаз деген сөздерді де айта кеткен жөн. Мысалы: «*Би ымырт қалғызғанға дейін сарбаздар жайғасқан қостарды аралап, жай-жапсарға қаныққанда қолқасы суырылып, жүрегі жидіп жүре берді. Шетінен тұттай жалаңаш десе болғандай: бадана, кіреуке, сауытты айтып ауыз ауыртпағанда, көбінде жөні түзу найза мен қылыш жоқ. Көбінің қолдарындағысы – шоқпар, құрық пен сырық*» [«Әйтеке би», 85 б.]. Осы сөйлемде бадана, кіреуке, сауыт, найза, қылыш, шоқпар сияқты әскери лексикаға

енетін сөздер бар. Енді осылардың мәнін түсіндірелік.

Найза. Түсіндірме сөздікте былай берілген: ұшы істік темірден жасалған, ұзын ағаш сабы бар соғыс құралы. Қалиолла Ахметжан «Қазақтың дәстүрлі қару-жарағының этнографиясы» атты еңбегінде найза туралы былай дейді: «Найза, сүңгілердің сабы қазақтарда қайың, қарағай, емен сияқты қатты ағаштардан жасалып, сынбас үшін тарамыспен оралып, темір шығыршықтармен құрсалып, қолға ұстайтын жері жұмсақ болу үшін барқыт, мақпалмен оралды. Кейбір найза саптарының түбінде металдан жасалған «дүмі» болған, ал сүңгінің түп жағында екінші жебесі де болды. Найза, сүңгі сабының қолға ұстайтын тұсына (ортасына) және төменгі жағына қайыстан «ілгектер» тағылды. Жорықта найза, сүңгілерді жауынгерлер сол ілгектерінен қолдың қарына және етік пен үзеңгінің басына іліп алды. Қазақтың найза саптарының ұзындығы, әдетте, 150-195 см болып, сүңгілердің ұзындығы 3-3,5 метрге дейін жеткен, жуандығы 3-3,5 см болған» [2, 115 б.]. Қ.Ахметжан сүңгіні ұзын дегенімен, көптеген деректерде, әсіресе, түсіндірме сөздікте сүңгінің ерекшелігі найзадан қысқалығында деп айтылады. Қ.Ахметжан сүңгіні ұзын дегенімен, біздіңше, сүңгі найзадан қысқа деген пікір дұрыс сияқты. Махамбет жыраудан мынадай жолдарды еске түсірелік: *Ханға құрған шатырды, сүңгімен түртіп ашарға.* Сондай-ақ, *алты құлаш ақ найза* деген жолдар барлық батырлар жырларына тән емес пе еді?

Қылыш. 1. Шауып түсуге ыңғайлап, болаттан істелінген өткір жүзді, ұзындау келген тұтқалы имек қару.

2. Жүзін жұқарта жонып, ортасын дөңестеу етіп келтіріп, өрмек арқауын тығыздай түсуде қолданылатын, ұзындығы 12-15 см, жетесі қалыңдау, жалпақша ағаш құрал. Қалиолла Ахметжан былай дейді: «Қылыштың негізгі ерекшелігі басының қайқылығы болғандықтан, қазақ қылыштарын бастарының қайқылығына сәйкес үш топқа бөлуге болады. Қылыштардың бірінші тобына жататын қылышта басының қайқылығы аз, түзулеу болады да, қайқылануы өне бойында біркелкі болып келеді. Қылыштардың екінші тобы – басының қайқылығы орташа қылыштар. Қылыштардың үшінші тобына басы өте қайқы қылыштар кіреді. Қазақтар мұндай қылыштарды «наркескен» деп атаған» [2, 104 б.]. Романдағы қару-жарақ архаизмдері тілдік қолданысқа түскенде дәстүрлі мағыналық байланысқа сай құрылады, яғни *найза безеу, қылыш сермеу*. Мысалы, *«Илуде бір найза безеп, қылыш сермен,*

қарсы атойлаған үркердей-үркердей топтары ұшыраса қалса, жоңғардың тасқынына жұтылып кете барады» [«Әйтеке би», 107 б.]. Осында *қылыш сермеу* тіркесі дұрыс құрылған, өйткені Махамбетте «Қара қазан, сары бала қамы үшін қылыш сермедік» болып келеді емес пе? Ал найза Махамбетте *егеулі найза қолға алып* болып келеді, сол себепті жазушы *найза қолға алу, найза шаниу* дәстүрлі сөз тіркестерін одан әрі ширатып, *найза безеу* тіркесін енгізеді. *Безеу* етістігі, көбіне, тілге қатысты қолданылатынын айта кеткен жөн, мәселен, *тіл безеу*.

Шоқпар. Қ.Ахметжан бұл қару туралы былай дейді: «Шоқпар» деп негізінде басы мен сабын біртұтас қылып, түбірлі ағаштан жасалған соғу қаруын айтады. Жасалуы оңай болғандықтан ағаш шоқпарларды қазақтар жауынгерлік қару ретінде соғыста да, малшы қаруы ретінде жылқы баққанда да, барымта да жиі қолданды» [2, 126 б.].

Сонымен қатар, жазушы тілінде қорғаныс жарактарының ішінен *сауыт, кіреуке, бадана* кездеседі.

Кіреуке. Бұл қорғаныс жарағы туралы Қ.Ахметжан былай деп жазады: «Қазақ жауынгерлері көп қолданған, батырлық жырларда жиі айтылатын шығыршықты сауыттың негізгі түрі – «кіреуке сауыт» немесе «кіреуке». Қазақ тілінде «кіреуке» сөзі селдір, торлы деген мағынаны білдіреді. Кіреуке шығыршықтары болат сымнан кесіліп алынып, дөңгелене иіліп, ұштары шегемен немесе пісіріп дәнекерлеу арқылы бекітілді. Шығыршықтарының ішкі диаметрі халықтық терминология бойынша «көз» деп аталды. Қазақтар шығыршық көздерінің көлеміне сәйкес *торғай көз, шөже көз, бадана көз* деп аталатын үш түрін айырады. Фольклорлық материалдарда қазақ батырларының жарағы ретінде кіреукенің осы үш типі де айтылады» [133 б.].

Бадана. Бұл сауыт туралы Қ. Ахметжан былай деп жазады: «Бадана көз кіреуке» үлкен жалпақ соғылған шығыршықтардан тоқылып жасалды, сондықтан кіреукенің бұл түрі өте берік болды, ауыз әдебиетінде де бұл бадана сауыттың беріктігі баса айтылады. Бұл кіреукеде шығыршық көзінің көлемі «бадана» атты өсімдік пияшығының көлеміндей болғандықтан осылай аталған» [2, 133 б.].

Шығармадан ату қаруы туралы мысал алайық: *«Жебелеріңнің ұшына майлы шүберек байлап, шаһарға от жаудырыңдар! Сонда гана бұл селт етіп, қаһарлы даусын алғаш естіртті. «Тоқтатыңдар! Тоқтатыңдар, есуастар! Өрт қоюшы болмаңдар! Нақұрыстар, ертең елдеріңе Сайрамның несін артып қайтпақысыңдар!»*

Ізінше ұрысты тоқтату дабылын қақтырды» [«Әйтеке би», 109 б.]. Осында садақ оғы, яғни жебе айтылады.

Жебе. Бұл сөз тілімізде екі мағынада қолданылады: 1. Садақ оғы. 2. Демеу, таяныш болу.

Мысалы:

*Көп садақтың ішінде,
Көбе бұзар жебе бар.*

Мұнда *садақтың оғы* деген мағынаға ие болады. Сонымен қатар, түсіндірмелі сөздікте берілмеген басқа да мағынасын мына бір шумағынан аңғаруға болады.

*Баршасын жауға алдырған,
Құрулы жатқан жебеге,
Құрсағынан шалдырған*

деген жолдардағы *жебе* сөзі аңға немесе жауға қарсы олардың жолына істік ағаштан немесе темірден құратын тосқауылды білдіреді. Жебелердің түрлері Ш.Уәлихановтың «Қазақтардың қару-жарақтары атаулары» еңбегінде алғаш түсіндіріледі [3, 123 б.]. Сонымен бірге, көптеген қару атауларының қазақ толғауларындағы қолданысы Қ.Өмірәлиевтің «XV-XIX ғасырлардағы қазақ поэзиясының тілі» атты зерттеуінде сипатталады [4, 23-289 бб.]. Қ.Ахметжан қазақ жебелерін *ысқырғыш жебе, доғал жебе, сауыт-бұзар жебе, қозыжауырын жебе* деп бөлінетінін жазады [2, 96 б.]. Ал дабылға келсек, дабыл барлық ұлттарда бар дерлік – құрал. Қазақтарда дабыл үш жағдайда байланысты үш түрге бөлінген, яғни бақсы-балгерлердің құралы, саятшылардың құралы және соғыста белгі беру құралы.

Әскери лексиканы қазіргі уақытта тілдік жағынан талдаған кезде көркемдегіш құралдар, яғни эпитет деп қарастырылып жүр. Бірақ түптамырына үңілетін болсақ, жаугершілік заманда әрқайсысының өз қолданысы болған. Романда «лектір» деген ескі қамал бұзғыш құрал суреттеледі. Осындағы «лектір» деген қытайдың «дивархан» атты тас атқыш құралының кішкене түрі екендігін автор өзі көрсетіп кетеді.

Мысалы, *«Лектірмен тынымсыз төмпештелген шаһардың үш қақпасының құлпаршасы шықты. Жау лек-лек ағылып ішке лап қойды. Екінді шамасында қорғаннан да, қорғаныстан да біржолата мән кетіп, шаһар іші қан сасыды»* [«Әйтеке би», 110 б.]. Романда «барлаушы жасағы» дегенді білдіретін «ертауыл» архаизмі де қолданылады. Мысалы: *«Арғы бабалары Сейітқұл өулиенің тізесін басып отырған, бергі аталары күллі әлемге мәшіһур Жалаңтөс баһадүрдің ертауылы болған пәлен дегеннің пәлен деген ұрпағы сәлем-сауқатымен келіп тұр»* [«Әйтеке би», 188 б.]. Негізінен, бұл сөз алғаш

І.Есенберлиннің «Көшпенділер» трилогиясында қолданылған болатын.

Кісе, қамшы. Романда *қамшы, кісе, темір құрғану* сияқты әскери лексикаға жататын сөздер жиі кездеседі. Мысалы, *«Тінті, әлгі «аңыз ағаның» өздері есіктен, іргеден там-тұм естіп қалған сөздері, қолға су құйғанда берген батасы, оның өзгеден ерекше, көркем ойған қара сақалы, бетіне ерекше тұрпат беретін жазық маңдайы, ол ұстаған шашақты сегіз өрме қамшысы мен беліндегі құлан терілі, жазуға толы қарыс жарым зерлі кісесі, ол мінген төрт доңғалақтары көк күймесі, жеккен қос-қос ақбоз аттары, қасындағы темір құрсанып, «көкбөрі» атанған жасағы – бәрі-бәрі таусылмайтын, көп-көп күндерге созылар хикая боп қалып жатады»* [«Әйтеке би», 181 б.]. Алайда, Қ.Ахметжанның жазуы бойынша қамшы қаруға жатпайды, яғни ол былай дейді: «Қамшыны батырлар ғана емес, атқа мінген әр адам (әйел, еркек, жас, кәрі) және мал баққандардың бәрі ұстанған. Қамшы, әдетте, малды және құл иеленуші қоғамда мал санатында есептелген құлдарды ұру үшін пайдаланды. Қазақтарда да, басқа халықтарда да қылмыс жасаған жанға қамшымен дүре соғылатын. Сондықтан көшпелі халықтарда, оның ішінде, қазақтарда да біреуге қамшы жұмсау оны малға, құлға немесе қылмыскерге теңеумен бірдей болды» [2, 85 б.]. Ал пышақ пен мылтыққа қажетті заттарды салатын қалтасы бар кісені Ш.Уәлихановтың өзі қару-жараққа қосады. Сонымен бірге, қару-жарақ соғатын ұстаны миясар деп атайтын батыс сөзі де жиі қолданылады. Бұл сөзді алғаш Ә.Кекілбаев өзінің «Үркер», «Елең-алаң» дилогиясында қолданған еді. Мәселен; *«Мүсірәліні Самарқан Мәлікке қалдырып, өзі... Хиуа... Ендігі бір үміт Хиуада. Расқа шықса, Хиуада мылтық жасайтын миясарлар бар деседі. Жошының алтыншы ұрпағы, «Түрікмен шежіресін» жазатын гұлама әмірі Әбілғазы баһадүр мен баласы бақилық сапарға аттанғалы бері хиуалықтардың да қазаққа көзқарастары қиғаш-қиғаш»* [«Әйтеке би», 165 б.].

Қорыта келгенде, М.Есламғалиұлы романындағы қару-жарақ архаизм сөздерінің әсер ету өрісі, сөз құбылту амалдары шеберлікпен жүзеге асқан сөз қолданудің өнегесі.

1. Уәли Н. Фразеология және тілдік норма. – Алматы: РБК «Дәуір», 1998.

2. Ахметжан Қ. Қазақтың дәстүрлі қару-жарағының этнографиясы. – Алматы: Алматы-кітап, 2006.

3. Валиханов Ч.Ч. Вооружение киргиз в древние времена и их военные доспехи. – Т.1.

4. Қ.Өмірәлиев. XV-XIX ғасырлардағы қазақ поэзиясының тілі. – Алматы: Ғылым, 1976.

5. Есламғалиұлы М. Әйтеке би. Роман. – Алматы: Арыс, 2003.

В статье рассматривается устаревшая лексика со значением вооружения и доспехов в казахском языке. А также употребление и смысл архаизмов, обозначающих

элементы вооружения, в романе М. Есламғалиұлы «Айтеке би».

The article describes the old vocabulary of arms and armours in Kazakh language. Also it describes usage and meaning of aphorisms about arms used in M.Yeslamgaliuly's novel «Aiteke Bi».

А. А. Чингисова, Сюань Цзиньчунь, Сун Сяо Чао

ПРОБЛЕМЫ КОНЦЕПТУАЛИЗАЦИИ МИРА В СОПОСТАВИТЕЛЬНО-КУЛЬТУРОЛОГИЧЕСКОМ АСПЕКТЕ ЯЗЫКА

В данной статье рассматриваются проблемы концептуализации мира в сопоставительно-культурологическом аспекте языка, способствующее выявлению экстралингвистических факторов, лежащих в основе национально-языкового своеобразия, специфика существенных для определенного народа и его духовной сферы отношений и связей между понятиями, явлениями и свойствами, отраженных в языковых единицах.

Тенденция к интеграции и обобщению представлений о языке, как основное достижение лингвистики 20 века, тесным образом связана с постструктуралистическим, ингвокультурологическим подходом к языку и его преподаванию.

Согласно этим же тенденциям, понятие культуры рассматривается с точки зрения составной части антропоцентрических представлений и отмечается как один из принципов: «принцип антропоцентризма имплицитно содержится и в концепциях... поскольку подлинной основой является не столько синтаксис вообще, сколько синтаксис высказывания, анализируемого в конкретной ситуации... этот принцип получает эксплицитное выражение в концепции семиотического устройства языка, где обосновывается центральная роль системы указателей «Я-ЗДЕСЬ-СЕЙЧАС» (1).

С точки зрения науки, язык выступает как социально-культурное образование и в нем откладывается социально-культурная специфика значений языковых /речевых единиц. Исследуя национальные образы мира Г.Гачев, писал, «что должны улавливать не особенные национальные предметы, а улавливать особенное соотношение предметов и понятий, общим для людей и культурам» (2). Следовательно, язык отображает концептуализацию мира в языковых формах. Еще в начале 20 столетия исследуя психологию национальности писали в частности, Д.Н.Овся-

нико-Куликовский, что «национальных отличий мысли нужно искать в психологии процессов мысли» и отмечал, что мы не замечаем национального колорита нашей речи ввиду бессознательного, автоматического ее функционирования (1922).

Основной задачей сопоставительно-культурологического аспекта языка является обнаружение экстралингвистических, культурологических факторов, лежащих в основе национально-языкового своеобразия плана выражения модели мысли. Специфика существенных для определенного народа и его духовной сферы отношений и связей между понятиями, явлениями и свойствами, отраженных в языковых единицах, и определяет понятие «внутренней формы» языковой единицы, то есть национально-культурный компонент их семантики, что и составляет предмет сопоставительно-культурологический аспект. При этом, если учесть, что языковой аспект отражает определение и описание эксплицитного характера реализации культурного компонента значения единиц в системе языка, а речевой аспект выявляет и представляет социально-типичные ключевые выражения эпохи, прецедентных высказываний как конкретных коммуникативных лингвокультурем (4).

Так, среди предметных классов имеются и слова, выражающие духовно-нравственные понятия. Эти понятия не существуют отдельно. Они находятся в системных соотношениях друг с другом, и вместе взятые образуют то, что можно назвать духовным мировоззрением. Мировоззрение - это "взгляд на мир", миропонимание, мировосприятие, как известно, оно различно у разных людей и зависит от их возраста, занятий, воспитания, степени духовности и других факторов.